

Archeologický výzkum v městě Plzni

FRANTIŠEK FRÝDA

Západočeské muzeum v Plzni již od svého založení v roce 1878 budovalo rozsáhlou archeologickou sbírku, jejíž počátky jsou spojeny se jmény F. X. France, J. Strnada a F. Macháčka. I když středem pozornosti byly především sbírky prehistorické, nebyly opomíjeny ani náhodné nálezy středověké keramiky. Pro poznání raně středověkého osídlení plzeňské kotliny byly především důležité výzkumy hradiště v Bukovci (Strnad 1890, 233–237) a přemyslovského správního hradiště Hůrky ve Starém Plzenci (Macháček 1909, 123), kde ve 20. až 30. letech pracovali B. Horák, J. Strnad a A. Friedl (Horák 1906–7, 437–448; 1908–9, 161–166; Friedl 1922–23, 371; Friedl 1976, 29–47). Středověké město Plzeň založené na konci 13. století bylo v minulosti na okraji zájmu archeologů. Intenzivně se však písemnými prameny k jeho dějinám zabývali J. Strnad, F. Macháček a z národopisců pak L. Lábek, který shromáždil velké množství hmotných dokladů k vývoji města ve středověku, většinou však bez bližších nálezových okolností. Díky jejich pracím jsme poměrně dobře informováni o politickém, kulturním a hospodářském životě města od jeho založení až téměř do současnosti. Soupis jejich prací podrobně uvádí M. Bělohlávek ve svých dějinách Plzně (Bělohlávek 1965). Soustavný archeologický výzkum užší plzeňské kotliny v období středověku byl zahájen až koncem 60. let oddělením dějin feudalismu Západočeského muzea. Úkolem tohoto příspěvku je shrnout dosavadní výsledky archeologického výzkumu za posledních deset let. Jedná se o dílčí výsledky, které problematiku zdaleka neuzavírají, spíše naznačují další úkoly výzkumu prováděného s minimálními prostředky a možná jen díky pochopení investorů a prováděcích podniků stavebních akcí v Plzni, která svými moderními sídlišti a hospodářskými zařízeními dnes zaujímá již větší část plzeňské kotliny.

Plzeňská kotlina v užším slova smyslu s průměrnou nadmořskou výškou 315 m byla osídlena téměř po celé období pravěku. Slovanské osídlení pak proniklo do této části Čech poměrně pozdě. Mimo hradiště v Plzni-Bukovci, kde se setkáváme s horizontem mladší fáze starší doby hradištní, a některé drobné sběry, neznáme v Plzni nálezy starší počátku 10. století. Podle současného stavu výzkumu vzniká a rozvíjí se v této době hradiště ve Starém Plzenci s ojedinělými nálezy ze starší doby hradištní a jednou z nejstarších dosud stojících staveb na našem území – rotundou sv. Petra z první poloviny 10. století (Turek 1976, 9–18). Staroplzenecké hradiště, které se v dalších stoletích stává oporou knížecí a později královské moci v západních Čechách, je od desátého do 13. století kulturním a politickým centrem celé plzeňské oblasti. V podhradí vzniká tržní středisko, doložené jak písemnými, tak archeologickými

prameny. Stopy intenzivního osídlení především pak ve 12. století zjistil záchranný výzkum v roce 1973–4 (Beneš-Richter 1976, 67–75) a záchranný výzkum Zpč. muzea v roce 1976. Po polovině 13. století nastává postupný úpadek hradiště a podhradí, které nemělo daleko k středověkému městu, se postupně stává vesnickým sídlištěm. O tomto úpadku svědčí i listina krále Přemysla Otakara II. z 26. června 1266, jíž daruje kostely na hradišti sv. Vavřince a sv. Kříže, v podhradí pak kostely P. Marie, Jana Křtitele, sv. Václava a sv. Martina klášteru chotěšovskému.

Archeologický výzkum staroplzeneckého hradiště zmíněný v úvodu vzhledem k technice provádění výzkumu celé poznání spíše zkomplikoval. Sídlíště v podhradí, kde písemné prameny naznačují přechod z prosté tržní osady pod správním hradištěm ke středověkému městu, známe pouze z náhodných sběrů a dvou záchranných výzkumů, které se však omezily na poměrně malou plochu. Území Starého Plzně je dosud poměrně nedotčeno moderní výstavbou a je zde jedna z posledních příležitostí přispět archeologickými metodami k poznání vývoje i úpadku významné aglomerace rozložené kolem čtyř kostelů. Na konci 13. století už nevyhovovalo sídlíště pod hradištěm Hůrkou politickým a hospodářským požadavkům doby a Václav II. prostřednictvím lokátora Jindřicha zakládá kolem roku 1295 nové hospodářské i politické centrum Novou Plzeň.

Město je založeno podle tehdy nejmodernějších urbanistických zásad na terase vymezené řekami Mží a Radbuzou. Areál města uvnitř hradeb přesahoval 20 ha a zastavěnou plochu tvořilo asi 290 parcel. Podle písemných pramenů bylo město založeno na pozemcích vsi Malice patřící chotěšovskému klášteru. Pozůstatky této vsi byly v roce 1976 zachyceny záchranným výzkumem Zpč. muzea severně od města v poloze Zadní Roudná (Frýda 1978, 63–66). Na území města pak byly v roce 1978 zachyceny zbytky objektu s keramikou poloviny 13. století v Sedláčkově ulici.

Obyvatelstvo nového města tvořili pravděpodobně zčásti řemeslníci a obchodníci ze Staré Plzně a pak písemnými prameny doložení noví obyvatelé z Dobřan, Touškova, Budějovic, Klatov, Kutné Hory, Prahy, Stříbra, Jesenice, Kralovic a Chebu. Městu byly přiděleny pozemky o rozloze 168 lánů po 42 jitrech, což byla po Praze největší rozloha, kterou disponovalo město té doby. Plzeň se rychle stává významným českým královským městem s rozvinutým obchodem a řemeslnou výrobou. Jen v letech 1400–1420 bylo v Plzni 46 druhů řemesel s celkovým počtem 540 řemeslníků. Zároveň město disponovalo i silnou vojenskou hotovostí a přes mnohá obléhání bylo dobyto až roku 1618 stavovským vojskem pod velením hraběte Mansfelda.

V posledních 10 letech provádí Západočeské muzeum v Plzni systematický archeologický průzkum města v návaznosti na sanační práce zahájené v roce 1967 rozhodnutím Měst.NV v Plzni. Jejich účelem je odvodnění třípatrových sklepů historických domů, statické zajištění základového zdiva a v neposlední řadě využití husté sítě sklepů a ostatních báňských děl pro inženýrské sítě a hospodářské účely. Investor si již v samých počátcích sanace uvědomil nutnost archeologického dohledu a záchranných výzkumů v složitém městském prostředí s velkým množstvím neznámých zasypaných podzemních prostor, mnohokrát přestavovaných domů, a zbytků městského opevňovacího systému a uzavřel smlouvu o spolupráci se Západočeským muzeem v Plzni. Oddělení dějin feudalismu tak získalo jedinečnou možnost k dlouhodobému archeologickému výzkumu celého historického města. Výzkum v zastavěné ploše, složené většinou z památkových objektů, v níž se ani do budoucna nepočítá s demolicí domů nebo celých bloků, s sebou nese i mozaikovitost poznatků získaných z malých sond a výzkumu podzemí. Proto zatím výsledky nejsou pro

celkové poznání tak výrazné, jak bychom si po deseti letech soustavné práce přáli. Výzkum má formu předstihového záchranného výzkumu a nemáme tedy možnost položit sondy tam, kde bychom podle teoretické přípravy předpokládali výsledky k řešení hlavních otázek vývoje.

Při současných možnostech se zaměřuje výzkum na opevnění města, kde na základě teoretické přípravy po rozboru map, plánů a vedut od 17. do 19. století a po řadě archeologických sond je možno rekonstruovat jihovýchodní, jižní a severní část opevnění města. V letech 1975–1977 byl zkoumán mozaikovitě areál bývalého františkánského kláštera v jihovýchodní části města. Největší podíl výzkumu připadá na záchranné výzkumy zasypaných středověkých studní a jímek, z nichž jsme zatím získali cenné poznatky o hmotné kultuře 14. až 17. století a na průzkum a výzkum zasypaných středověkých sklepů a částečně i vodohospodářských technických zařízení z období středověku. Do současné doby bylo prozkoumáno dosud neznámých sklepů a spojovacích chodeb 7 tisíc metrů, což podle odhadu představuje necelých 50 % předpokládaného druhého a třetího historického podzemí. Zasypaných studní bylo prozkoumáno 120, což představuje 1100 hl. m, z nichž 23 pochází ze 14. až 16. století, a obsahovalo zásyp s velkým množstvím archeologických nálezů. Pro tyto velmi náročné práce vytvořil investor zvláštní pracovní skupinu, která pravidelně prochází školením v Západočeském muzeu. Muzeum pak vyčlenilo svého zaškoleného pracovníka pouze pro sledování a dokumentaci všech stavebních činností v historickém jádru města. Tato spolupráce přináší velmi kladné výsledky a v současné době je minimum případů, kdy by docházelo k poškození archeologické situace.

Problematika a interpretace zasypaných středověkých studní a jímek byla předmětem referátů a diskusních příspěvků již na předchozích konferencích archeologů středověku a nové nálezy dokazují, že otázka je stále otevřená. Výzkum nepřináší jen poznatky k hmotné kultuře té které lokality, ale slouží i k poznání stavebního vývoje města a otázek společensko hospodářských. Dává možnost k zjištění o dochování původních gotických parcel ve sklepech domů ze 14. a 15. století. Během 16. století dochází v umístění sklepů k opuštění parcel a sklepy se rozšiřují do ulic, pod náměstí i pod sousední domy. Výzkumem byly zachyceny úzké spojovací štoly interpretované jako součást systému sloužícího k odvádění přebytečné spodní vody do městských příkopů. Na východní straně města byl pak zachycen složitý systém štol a dřevěného potrubí přivádějící vodu k městské vodárenské věži, postavené r. 1532 Jindřichem, měšťanem Starého Města Pražského.

Mimo vlastní středověké město je prováděn průzkum a záchranné výzkumy při stavební činnosti na území celé Velké Plzně. Měly by přispět k hlubšímu poznání předměstí a příměstských vesnic, náležejících ve středověku k městskému panství.

Při velkém rozsahu sanačních prací ve vlastním městě i stavebních pracích na území Plzně zjišťujeme však stále značnou nepřipravenost finanční, personální i teoretickou. V poslední době se situace značně zlepšila především díky pochopení investorů i Národního výboru města Plzně. Přesto jsme si i nadále vědomi toho, že nám uniká značná část možností hlouběji poznat stavební podobu i hmotnou kulturu jednoho z nejvýznamnějších českých středověkých měst a jeho hospodářského zázemí, do nedávné doby poměrně málo dotčeného moderní přestavbou.

Literatura

- Beneš, A.-Richter, M. 1976: Příspěvek k dějinám osídlení Starého Plzně ve 13. století, Sborník Západočeského muzea v Plzni, řada Historie I, 67–75.
- Bělohávek, M. 1965: Dějiny Plzně I, II, Plzeň.
- Friedl, A. 1922–23: Zpráva o postupu a výsledku archeologických výzkumů a restauračních prací na Hůrce v Plzenci r. 1922, Pam. arch. XXXIII, 371.
- 1976: Tisíc let Staré Plzně promlouvá k dnešku, Sborník Západočeského muzea v Plzni, řada Historie I, 67–75.
- Fryda, F. 1978: Zemnice 13. století z Plzně-Roudné, Archæologia historica 3, Brno 1978.
- Horák, B. 1906–7: Hradiště Plzenecké, Pam. arch. XXII, 437–448.
- 1908–9: Hradiště Plzenecké, Pam. arch. XXIII, 161–166.
- Macháček, F. 1909: Městské historické muzeum v Plzni, jeho vývoj a jeho úkoly, Sborník městského historického muzea v Plzni I, 123.
- Strnad, J. 1890: Die Ausgrabungen auf dem Burgwall bei Bukowec, Mitt. d. Central-Commission XVI, 233–237.
- Turek, R. 1976: Úloha staroplzenecké Hůrky v počátcích dějin západních Čech, Sborník Západočeského muzea v Plzni, řada Historie I, 9–18.

Zusammenfassung

Archäologische Forschung in der Stadt Plzeň (Pilsen)

Ältere archäologische Forschungen waren vor allem auf den slawischen Burgwällen Plzeň-Bukowec und Hůrka in Starý Plzenec. Erst seit dem Jahre 1967 mit der Gründung der Abteilung für mittelalterliche Archäologie im Westböhmisches Museum in Plzeň sind die Grabungsarbeiten auf den Stadtkern gerichtet. Systematische Erforschung des Stadtkerns dauert schon 10 Jahre lang. Durch die Bebauung sind leider nur kleinere Sonden auf den Gärten und in den Kellern möglich. Bisher wurden mehrere Funde aus der Zeit vom 14. bis 17. Jh. gewonnen. Durch die Grabungsarbeiten wurden die Befestigungsmauer der Stadt und ein Wasserleitungssystem freigelegt.